

THE LITHUANIAN
FOLKLORE
ARCHIVES
OF THE INSTITUTE
OF LITHUANIAN
LITERATURE AND
FOLKLORE

LIETUVIŲ
LITERATŪROS
IR TAUTOSAKOS
INSTITUTO
LIETUVIŲ
TAUTOSAKOS
RANKRAŠTYNAS

Tai – didžiausia ir seniausia folkloro saugykla Lietuvoje. Joje įamžinta šimtmečius gyvavusi valstietiškoji kultūra, o dabar kaupiamas ir šiuolaikinio gyvenimo realijas atspindintis folkloras.

KOLEKCIJOS

Rankraščiai Lietuvių mokslo draugijos rinkiniai (LMD, 1330 rinkinių), Lietuvių tautosakos rankraštynas (LTR, daugiau kaip 7690 rinkinių; kolekcija nuolat papildoma), Vilniaus pedagoginio universiteto studentų rinkiniai (VPUTR, 995 rinkiniai). Iš viso saugoma daugiau kaip 10 000 rinkinių, juose yra per 1,9 milijono kūrinių: per 696 000 dainuojamosios tautosakos, apie 195 000 pasakojamosios tautosakos, per 390 000 trumpųjų pasakymų, 655 000 kitokios medžiagos.

Fonoteka Fonografo voleliai (1908–1949) – 117 vnt. (330 įrašų), fonografo plokštelės (1935–1949) – 980 vnt. (per 6700 įrašų), magnetofono juostos (1952–1994) – apie 5460 vnt. (per 263 000 įrašų), magnetofono kasetės (1971–2008) – per 1200 vnt. (per 52 000 įrašų), skaitmeniniai mini diskeliai (2000–2007) – 225 vnt. (apie 280 val.), kompaktiniai diskai (2004–2008) – apie 300 vnt. (apie 400 val.).

Fototeka Nuotraukos ir jų negatyvai (1907–2008) – apie 42 000 vnt.

Videoteka Vaizdo įrašai (1995–2008) – per 300 valandų.

Elektroninis archyvas (1998–2008)
Duomenų bazės, kompiuterinės rankraščių versijos, suskaitmeninti garso įrašai, nuotraukos ir rankraščiai, skaitmeninės nuotraukos ir garso įrašai.

Turimas seniausias rankraštis – apie 1800 m.,
nuotrauka – 1907 m.,
garso įrašas – 1908 m.

ISTORIJA

Jonas Basanavičius, 1890 m.

LLTI BR 24/61

Tautosakos archyvo fondų pradžia sietina su Lietuvių mokslo draugijos (1907–1939) įkūrimu Vilniuje ir jos veikla. Draugijos pirmininkas dr. Jonas Basanavičius ir jos nariai skatino rinkti tautosaką, surinktą tautosakinę medžiagą stengėsi telkti į vieną vietą. Įsigijus fonografo aparatą, buvo padaryti ankstyvieji lietuvių liaudies melodijų įrašai. Pirmasis pasaulinis karas ir lenkų armijos Vilniaus krašto okupacija (1920–1939) prislopino draugijos veiklą, tačiau tautosaka ir toliau buvo renkama. LMD fonduose yra garsių lietuvių rašytojų bei visuomenės veikėjų – Simono Stanevičiaus, Antano Baranausko, Simono Daukanto, Žemaitės, Juozo Tumo-Vaižganto ir kt. – XIX a. ir XX a. pradžios tautosakos rankraščių.

Kadangi Vilniuje likę Lietuvių mokslo draugijos fondai nepriklausomos Lietuvos mokslininkams tapo nebeprieinami, žymūs Lietuvos kultūros veikėjai Vincas Krėvė-Mickevičius, Balys Sruoga ir Mykolas Biržiška 1930 m. įkūrė Tautosakos komisiją (1930–1935), kuri oficialiai rūpinosi tautosakos rinkimu, tvarkymu ir skelbimu. Dauguma dainų tada buvo užrašomos be melodijų, todėl buvo įsteigta Komisija tautos melodijoms rinkti ir tvarkyti (1934–1935). Įsigijus stacionarų fonografą, pradėtos įrašinėti instrumentinės ir dainų melodijos.

1935 m. abi komisijos buvo sujungtos ir įkurtas Lietuvių tautosakos archyvas (1935–1939). Jam vadovavo jaunas, bet jau patyręs tautosakininkas dr. Jonas Balys. Lietuvių tautosakos archyvas buvo modernus mokslo centras, turėjęs reikiamos įrangos ir kvalifikuotų darbuotojų. Jų tyrinėjimai publikuoti Archyvo leidžiamame

Skudutininkai iš Biržų, 1935 m. LTRFt 38

Kerdžius pučia ožragį, 1934 m. LTRFt 163

leidinyje „Tautosakos darbai“. Archyvo pagalbininkai buvo skatinami materialiai, suburtas gausus tautosakos rinkėjų būrys, todėl 1938 m. buvo pasiektas rekordas – gauta 80 000 kūrinių. Į Archyvą kviesti žymesni pateikėjai: dainininkai, muzikantai, pasakotojai, jų atliekami kūriniai buvo įrašomi į fonografo plokšteles.

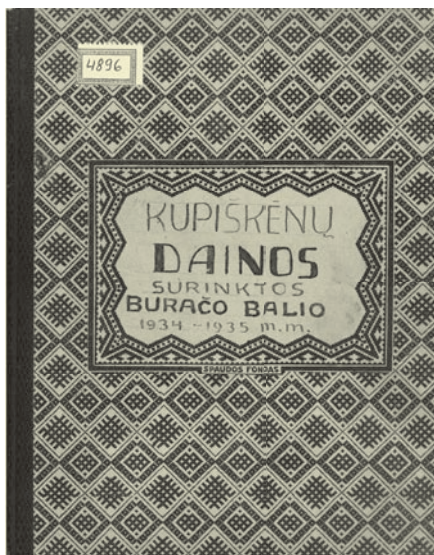
1940 m. Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, Lietuvių tautosakos archyvo fondai buvo perkelti į atgautą sostinę Vilnių, Lituanistikos institutą. Čia jau buvo saugomas ir LMD turtas. 1941 m. Lietuvių tautosakos archyvo ir Lietuvių mokslo draugijos kolekcijos atsiduria naujai įkurtos Lietuvos mokslų akademijos žinioje (Etnografijos, po karo – Istorijos institute). Šiuos fondus sujungus, visa tautosakinė medžiaga sudarė apie 0,5 milijono vienetų. Pokaryje, siekiant išvengti okupacinės valdžios kišimosi ir galimo medžiagos sunaikinimo, Lietuvių tautosakos archyvas pervadintas į Lietuvių tautosakos rankraštyną. 1952 m. jis perduotas Lietuvių kalbos ir literatūros institutui, įsikūrusiam istoriniame Lietuvių mokslo draugijos pastate. Sovietų okupacijos metais folkloristų darbas varžytas marksistinės ideologijos, idėjiškai „netinkami“ kūriniai buvo atmetami arba dedami į specialųjį riboto naudojimo fondą.

Jurgis Dovydaitis klausia kelio, 1952 m. LTRFt 2488

Pietūs laukuose, 1964 m. LTRFt 1215

Tautosakos rinkinys, 1934–1935 m. LTR 4896

Pokario metais Instituto mokslininkai ėmėsi sisteminti tautosaką. 1956 m. pradėtos sudarinėti tautosakos kūrinų kartotekos. Per daugelį metų sukurti pasakojamosios tautosakos, dainų tekstų ir melodijų, patarlių ir priežodžių, mįslių katalogai.

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, Institutas buvo padalytas į dvi institucijas: Lietuvių kalbos institutą ir Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą. Nuo to laiko Lietuvių tautosakos rankraštyno fondai papildyti stambiais kolekcijomis: Zenono Slaviūno (per 20 000 vnt.), Stasio Paliulio (per 15 000 vnt.), Jurgio Dovydaičio (per 100 000 vnt.). Iš Jungtinių Amerikos Valstijų parvežta Juozo Būgos surinkta lietuvių

Tautosakos rinkėjos kalbina dainininę, 2005 m. LTRFt 8558

Atsisveikinimas su pateikėja, 2008 m. LTRFt 9968

emigrantų tautosaka (per 2000 vnt.), gauti Vilniaus pedagoginio universiteto studentų užrašyti tautosakos rinkiniai (apie 57 000 kūrinių). Dabar per metus gaunama vidutiniškai 15 000 vnt. naujų kūrinių. Tai Instituto darbuotojų ekspedicijose ir pavieniui sudaryti rinkiniai, įvairių kultūros ir mokymo įstaigų, kraštotyros entuziastų dovanos.

Turimą ir gaunamą medžiagą prižiūrėjo ir tvarkė ne vienas Instituto darbuotojas. Ypač ilgai šį darbą dirbo Klimas Višcinis ir Povilas Kriščiūnas. Nuo 1994 m. Tautosakos archyvo skyriui vadovavo dr. Kostas Aleksynas, nuo 2002 m. jo vadovė yra dr. Rūta Žarskienė.

Naujai įrengtoje rankraščių saugykloje, 2008 m. LTRFt 5574

PUBLIKACIJOS

Instituto mokslininkai nuolat skelbia ir tiria Rankraštyne esančią medžiagą. Išleistos įvairių tautosakos žanrų rinktinės: „Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos“ (parengė Zenonas Slaviūnas; 3 tomai, 1958–1959), „Lietuvių tautosaka“ (5 tomai, 1962–1968) ir kt. 1970–1986 m. sisteminių folkloro katalogų pagrindu išleistos septynios Lietuvių liaudies dainų katalogo knygos, o 1999–2002 m. – trys Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo tomai (parengė Bronislava Kerbelytė). 1980 m. pradėti publikuoti fundamentiniai daugiatomiai sąvadai: jau yra išėję dvidešimt „Lietuvių liaudies dainyno“ tomų (1980–2007), „Lietuvių patarlių ir priežodžių“ pirmieji du tomai (2000, 2008), rengiama „Lietuvių pasakojamoji tautosaka“.

1992 m. akademiko Leonardo Saukos pastangomis atkurtas Lietuvių tautosakos archyvo periodinis leidinys „Tautosakos darbai“ (per metus išeina du tomai, 2008 m. pabaigoje pasirodė XXXVI tomas). Stambesni tautosakos tyrinėjimai skelbiami atskiromis monografijomis.

2003–2005 m. Lietuvos regionų – Suvalkijos, Aukštaitijos, Žemaitijos ir Dzūkijos liaudies dainų ir instrumentinės muzikos fonografo plokštelių įrašai paskelbti serijoje „1935–1941 m. fonografo įrašai“. 2007 m. pasirodė restauruotų fonografo volelių įrašų leidinys „Lietuvių etnografinės muzikos fonogramos 1908–1942“.

Tautosakos archyvo skyriaus
darbuotojai, 2005 m. LTRFt 5575

Nepriklausomybės metais pradėta aktyviai užrašinėti sovietmečiu draustus kūrinius: tremtinių ir rezistencijos, patriotines dainas, politinius anekdotus bei pasakojimus, krikščioniškas tradicijas atspindinčią tautosaką. Gręžiamasi į visų socialinių sluoksnių, profesijų ir įvairaus amžiaus žmonių kūrybą. Susidomėta moderniosios komunikacijos folkloru, tokie kūriniai (ypač turintys daugialypės terpės efektų) kaupiami elektroniniame archyve. Į jį patenka ir kompiuterinės naujų rinkinių versijos, ekspedicijose bei folkloro renginiuose padarytos skaitmeninės nuotraukos ir garso įrašai. 1998 m. Tautosakos archyvo skyriuje pradėta kurti pirmoji garso įrašų duomenų bazė. Dabar Instituto internetinėje svetainėje galima rasti penkias archyvinės medžiagos registravimo duomenų bazes. 2007 m., parėmus Lietuvos valstybiniam mokslo ir studijų fondui, pradėta kurti rankraščių duomenų bazė, ateityje į ją turėtų būti įtrauktos ir kitos kolekcijos.

Daugumą Lietuvių tautosakos rankraštyne saugomų dalykų jau būtina konservuoti ir restauruoti. Prieš gerą dešimtmetį imtasi kopijuoti susidėvėjusius ir dažniau vartomus rankraščius. 2001 m. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute pradėta ilgalaikė archyvinų garso įrašų išsaugojimo ir leidybos programa. Parėmus Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai, suskaitmeninti fonografo plokštelių įrašai, o 2006 m. prakalbinti ir seniausi Lietuvoje garso dokumentai – fonografo voleliai. 2008 m. Lietuvių tautosakos rankraštyno *Lietuvių liaudies muzikos fonogramų kolekcija (1908–1949)* įtraukta į UNESCO nacionalinį „Pasaulio atminties“ registrą kaip regioninės reikšmės dokumentinio paveldo objektas. Skaitmeninami ir magnetinių juostų įrašai, 2008 m. pabaigoje į skaitmenines laikmenas jau buvo perkelta beveik pusė fonotekos juostų. Įsigijus modernią įrangą, skenuojamos nuotraukos ir rankraščiai. Visų šių darbų tikslas – panaudojant savas ir Europos Sąjungos projektų siūlomas galimybes ir pasitelkiant šiuolaikines technologijas, išsaugoti unikalias lietuvių folkloro kolekcijas ir palengvinti jomis besinaudojančiųjų darbą.

LIETUVIŲ THE INSTITUTE
LITERATŪROS OF LITHUANIAN
IR TAUTOSAKOS LITERATURE AND
INSTITUTAS FOLKLORE

Antakalnio g. 6 Antakalnio str. 6
LT-10308 Vilnius LT-10308 Vilnius
Tel. +370 5 2625892 Tel. +370 5 2625892
Faks. +370 5 2616254 Fax. +370 5 2616254
www.llti.lt www.llti.lt
archive@llti.lt archive@llti.lt

Parengė / edited by RŪTA ŽARSKIENĖ, AUSTĖ NAKIENĖ, POVILAS KRIKŠČIŪNAS

Kalbą redagavo / language editing by DANUTĖ GILIASEVIČIENĖ

Į anglų k. vertė / translated by LINA BŪGIENĖ

Dailininkas / designed by ROKAS GELAŽIUS

Viršelyje: Juozas Jurga įrašinėja fonografo aparatu, 1948 m. LTRFt 559

Vilnius, 2008

Antras pataisytas leidimas. Pirmas leidimas – 2005 m.

2nd revised edition. 1st edition, 2005

